

нашим наблюдениям на колонии в 2004–2005 гг. (прочтение колец, $n = 30$), среди окольцованных птиц 10,0 % были в возрасте 3 лет, 10,0 % – 4, 43,3 % – 5, 36,7 % – 6–7. Спад численности прихелся как раз на годы, когда должны были массово приступать к размножению чайки, родившиеся в 2001 г.

ЛИТЕРАТУРА

- Гаврилюк М.Н. (1998): Динаміка чисельності гніздуючих птахів на хвилерізі Канівської ГЕС (Черкаська область) у 1991–1998 рр. - Авіфауна України. 1: 99-100.
- Гаврилюк М.Н., Грищенко В.М. (1996): До екології жовтоногого мартина у Канівському Придніпров'ї. - Мат-ли II конфер. молодих орнітологів України. Чернівці. 29-34.
- Грищенко В.М., Гаврилюк М.Н. (1992): Нове місце гніздування мартина сріблястого на Середньому Дніпрі. - Беркут. 1: 89.
- Клестов Н.Л., Фесенко Г.В. (1990): Чайковые птицы водохранилищ Днепровского каскада. (Препр. АН УССР: Ин-т зоологии; 90.3). Киев. 1-50.
- Юдин К.А., Фирсова Л.В. (2002): Фауна России и сопредельных стран. Том 2, вып. 2. Ржанкообразные. Часть 1. Поморники семейства Stercorariidae и чайки подсемейства Larinae. СПб: Наука. 1-667.
- Grishchenko V. (2003): Migrations of yellow-legged gull *Larus cachinnans* ringed in the middle Dnieper area, Ukraine. - 4th Confer. of Europ. Ornithol. Union. Chemnitz, Germany 16–21 August 2003. Abstract Volume. Vogelwarte. 42 (1-2): 144.

Грищенко В.Н., Каневский природный заповедник, г. Канев, Черкасская обл., 19000, Украина (Ukraine).

ДИНАМІКА ЧИСЕЛЬНОСТІ КРЯЧКІВ У ДОЛИНІ р. БУЖОК НА ПОДІЛЛІ

В.О. Новак

Number dynamics of terns in valley of the river Buzhok in Podolia. - V.O. Novak. - Avifauna of Ukraine. 3. 2006. - Data were collected in Letychiv district of Khmelnytskyi region in 1990–1997. 6 species of terns were registered, 4 from them breed. 6 colonies were discovered (Table 1). 3 from them were monospecies. The total number of terns in colonies fluctuated from 140 to 493 breeding pairs (Table 2). Number of Black and Common Terns decreases, number of Whiskered Tern increases. Obviously it forces out two previous species. [Ukrainian].

Key words: terns, Khmelnytskyi region, number, colony.

Address: V.O. Novak, Goloskiv, Letychiv district, 31535 Khmelnytskyi region, Ukraine.

Матеріал і методика

Дослідження проводили в нижній частині р. Бужок у межах Летичівського району Хмельницької області. Матеріали зібрані в 1990–1997 рр. Во-

Таблиця 1

Розташування колоній і кількість гніздових пар крячків у 1990–1997 рр.
Location of colonies and number of breeding pairs of terns in 1990–1997

Місце	Вид	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
с. Ярославка, ставок № 1	<i>Ch. nigra</i>	50	10	50	50	10	–	–	–
	<i>Ch. hybrida</i>	5	10	50	50	100	–	50	200
	<i>Ch. leucoptera</i>	–	–	–	–	–	–	1	–
с. Ставниця, ставок № 2	<i>Ch. hybrida</i>	?	?	?	–	20	–	–	20
смт Меджибіж, водосховище	<i>Ch. hybrida</i>	?	?	?	–	–	–	–	100
с. Митківці, ставок № 2	<i>Ch. hybrida</i>	?	?	?	9	–	200	100	150
	<i>Ch. nigra</i>	?	?	?	–	–	–	–	3
	<i>S. hirundo</i>	?	?	?	15	–	–	1	–
с. Митківці, ставок № 3	<i>Ch. hybrida</i>	?	?	?	–	–	10	50	20
	<i>Ch. nigra</i>	?	?	?	50	–	10	–	–
	<i>S. hirundo</i>	?	?	?	–	–	5	–	–
с. Митківці, ставок № 6	<i>S. hirundo</i>	?	?	?	–	10	–	–	–

дойми обстежували з травня по вересень. Виходи на ставки здійснювали 1–3 рази протягом місяця. Перші три роки (1990–1992) досліджували лише ставки поблизу с. Ярославка, а пізніше обстежували ставки поблизу сіл Митківці і Ставниця та водосховище Нижні Анаставці біля смт Меджибіж. Усі вони знаходяться в долині р. Бужок (за межами основного руслу) від місця впадання її у р. Південний Буг до с. Ярославка (близько 12 км). Усі ці водойми належать Меджибізькому рибгоспу, тому тут за інтенсивною технологією вирощується товарна риба. Часто проводиться скошування прибережно-водної рослинності, що покращує умови гніздування крячків, але часті коливання води у ставках спричиняють загибель гнізд на острівцях.

Обліки гніздових пар у великих колоніях проводили шляхом підрахунку всіх дорослих особин, які знаходилися в межах поселень. У менших колоніях підраховували всі гнізда за допомогою бінокля 10 x 50. Обліки проводили з дамб, що оточують водойми.

За час досліджень виявлено 6 колоній (табл. 1), в яких у одній гніздування птахів реєструвалося протягом 7 сезонів, у 2–4, в одній – 2 і у 2 – протягом одного сезону. На гніздуванні відмічено 4 види крячків: річковий (*Sterna hirundo*), чорний (*Chlidonias nigra*), білокрилий (*Ch. leucoptera*) і білощокий (*Ch. hybrida*). Крім названих видів, на даній території відмічено одну особину крячка малого (*Sterna albifrons*) в репродуктивний період (16.06.1996

Таблиця 2

Загальна чисельність крячків у колоніях (пар) у 1993–1997 рр.
Total number of terns in colonies (pairs) in 1993–1997

Вид	1993		1994		1995		1996		1997	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
<i>Sterna hirundo</i>	15	8,6	10	7,1	5	2,2	1	0,5	–	–
<i>Chlidonias nigra</i>	100	57,0	10	7,1	10	4,4	–	–	3	0,6
<i>Ch. hybrida</i>	59	34,5	120	85,8	210	93,4	200	99,0	490	99,4
<i>Ch. leucoptera</i>	–	–	–	–	–	–	1	0,5	–	–
Всього (total):	174	100	140	100	225	100	202	100	493	100

р.) та кілька разів спостерігали крячка великого (*Hydroprogne caspia*) під час міграцій (30.04.1994 р., 12.04.1996 р., 14.04.1996 р. та 27.04.1996 р.).

З 6 виявлених колоній 3 були моновидовими, ще 3 – полівидовими, де в окремі сезони гніздилися до 3 видів крячків. Крім того, в межах цих колоній знайдено гнізда мартина звичайного (*Larus ridibundus*), мартина жовтоногого (*L. cachinnans*), норця чорношийого (*Podiceps nigricollis*), норця великого (*P. cristatus*) та лиски (*Fulica atra*).

Загальна чисельність усіх крячків у колоніях змінювалася від 140 до 493 пар (табл. 2), на що впливало певним чином викошування прибережно-водної рослинності, перепади рівня води чи повна її відсутність у водоймах, інтенсивні грозові дощі протягом періоду насиджування кладок.

Особливості гніздування та динаміка чисельності окремих видів

Крячок річковий. На гніздуванні виявлений у 3 колоніях, одна з яких моновидова. Але й у двох інших колоніях річкові крячки будували гнізда трохи відокремлено від особин інших видів. Гніздиться майже щороку. Кількість гніздових пар у колоніях зменшується, але деяка частина птахів гніздиться поодинокими парами за межами відомих колоній. Гнізда розташовує на мулистих острівцях чи заламах сухого очерету.

Крячок чорний. На гніздуванні виявлений у 3 полівидових колоніях (разом з білощоким і річковим крячками); лише в один із сезонів одна колонія була заселена тільки даним видом. Гніздиться щороку (крім 1996), але чисельність різко знизилася. Частка цих птахів серед крячків зменшилася з 57 % до 0,6 %. Гнізда знаходилися на плаваючих рослинах чи залишках скошеної рослинності.

Крячок білокрилий. Відомий лише один випадок гніздування в поліви-

довій колонії. Хоча поодиноких птахів ми регулярно спостерігали в репродуктивний період; можливо, вони гніздилися за межами відомих колоній. Знайдене гніздо було збудоване на плаваючих рослинах.

Крячок білощокий. На гніздуванні виявлений у 5 колоніях, з яких 2 – моновидові, а в інших – разом з чорним, білокрилим чи річковим крячками. Гніздиться щорічно. Чисельність постійно зростає. Частка цих птахів серед крячків збільшилася з 34,5 % до 99,4 %. Гнізда ми знаходили на земляних острівцях, плаваючих рослинах чи залишках скошеної рослинності.

Обговорення результатів

Наші дослідження свідчать про зниження чисельності чорного і річкового крячків на Поділлі (див. табл. 2), що ще з 1980-х рр. є характерним для Полісся (Бойко та ін., 1990) та долини Сіверського Дінця (Кривицький, 1994). Якщо чисельність річкового крячка на обстеженій території завжди була порівняно невисокою (кілька десятків пар), то чорного крячка раніше реєстрували сотні пар. На даний час обидва види гніздяться лише окремими парами. В той же час триває стрімкий ріст чисельності білощого крячка. Очевидно, що саме він витісняє два попередні види з місць їх гніздування. На можливість цього вказують і інші дослідники (Горбань, 1991 та ін.). Також висловлене припущення підтверджується і тим фактом, що на ставках у долині р. Вовк поблизу м. Деражня, де наявні поодинокі пари білощого крячків, чисельність чорного крячка сягає ще близько 60–100 пар (на 1996 р.). А це місце знаходиться лише 20 км південніше від району наших досліджень.

Відомо, що білощокий крячок з'явився на гніздуванні на Поділлі в 1970-х рр. (Талпош, 1977) під час першого спалаху свого поширення (Горбань, 1991). А вже в середині 1980-х рр. його чисельність тут була понад 3000 пар (Талпош та ін., 1990). Можливо, що це спричинило другий спалах поширення білощого крячка, оскільки в цей час зафіксоване гніздування виду в Полтавській (1986 р., Роговий, 1992), Луганській (1986 р., Ветров, Литвиненко, 1994), Рівненській (1989 р., Новак, Савчук, 1990) областях. У 1990 р. птахів вперше спостерігали в Чернівецькій (Годованець та ін., 1992) та Брянській (Російська Федерація) (Лозов, 1991) областях. Саме тоді з'являються перші гніздові пари в районі наших досліджень. У даний час ми стаємо свідками нового спалаху чисельності виду, що може спричинити катастрофічне зменшення чисельності чорного крячка та призвести й до інших несподіванок. Проведення ж комплексного моніторингу за водно-болотними птахами в місцях гніздування крячків допоможе знайти відповіді на низку питань, які постійно виникають у зв'язку з швидким ростом чисельності білощого крячка в регіоні.

ЛІТЕРАТУРА

- Бойко Г.В., Горбань І.М., Савчук О.В. (1990): Колонії навколородних птахів Західно-Українського Полісся. - Орнітофауна західних областей України та проблеми її охорони. Луцьк. 68-71.
- Ветров В.В., Литвиненко С.П. (1994): Современное состояние чайковых птиц Луганской области. - Птицы басс. Северского Донца. Харьков. 2: 23-25.
- Годованець Б.Й., Скільський І.В., Бундзяк П.В., Васін О.М. (1992): Спостереження крячка білощокого в Чернівецькій області. - Беркут. 1: 115.
- Горбань І.М. (1991): О пульсации ареала белошекой крячки. - Мат-лы 10 Всес. орнитол. конфер., Витебск, 17-20 сент. 1991 г. Минск: Наука і тэхніка. 2 (2): 160.
- Кривицкий И.А. (1994): По поводу изменений фауны птиц в среднем течении р. Северский Донец. - Птицы басс. Северского Донца. Харьков. 2: 5.
- Лозов Б.Ю. (1991): О встречах белошеких крачек в Брянской области. - Мат-лы 10 Всес. орнитол. конфер., Витебск, 17-20 сент. 1991 г. Минск: Наука і тэхніка. 2 (2): 39.
- Новак В.О., Савчук О.В. (1990): Про рідкісних гніздових птахів Рівенської області. - Орнітофауна західних областей України та проблеми її охорони. Луцьк. 140-142.
- Роговий Ю.Ф. (1992): Гніздування білощокого крячка на Полтавщині. - Беркут. 1: 64.
- Талпош В.С. (1977): О гнездовании крячки белошекой (*Chlidonias hybrida*) на западе УССР. - Вестн. зоологии. 4: 83-86.
- Талпош В.С., Майхрук М.І., Антонюк Ю.М. (1990): Крячки Тернопільської області. - Орнітофауна західних областей України та проблеми її охорони. Луцьк. 112-115.

Новак В.О., с. Голосків, Летичівський р-н,
Хмельницька обл., 31535, Україна (Ukraine).

ПРО СЦЕНАРІЇ ВНУТРІШНЬОВИДОВИХ ПІСЕННИХ ПЕРЕКЛИЧОК У ЗЯБЛИКА

Є.Д. Яблоновська-Грищенко

About scenarios of intraspecific song interactions in Chaffinch. - E.D. Yablonovska-Grishchenko. - Avifauna of Ukraine. 3. 2006. - 95 song interactions of Chaffinch have been recorded in Ukraine during breeding seasons 2002-2006. These interactions can happen differently: from stopping of communication to song duels, when one bird tries to suppress rival by own songs (Fig. 1). 4 scenarios of intraspecific song interactions are described: opposition of very differing or more complex song; answer by song of universal type; answer by song of similar type; answer by song of the same type (Fig. 2). First scenario is the most prevalent in interactions. [Ukrainian].

Key words: Chaffinch, *Fringilla coelebs*, Ukraine, bioacoustics, song type.

Address: E.D. Yablonovska-Grishchenko, Kaniv Nature Reserve, 19000, Kaniv, Ukraine;
e-mail: aetos@narod.ru.

Поселення горобиних птахів у лісах, особливо видів з високою чисельністю, не є однорідними. Вони мають внутрішню структуру, утворюючи локальні угруповання. Такі угруповання описані Г.М. Сімкіним (Симкин, 1979, 1982; Симкин, Штейнбах, 1984, 1988), що дав їм назву парцел, на прикладі,